

Danske og norske politikere og royaliteter citeres fx igennem de tyske diplomatiske og militære indberetninger til Berlin. Disse indberetninger tjente, som vi ved fra mange eksempler, ofte til at få indberetteren til »at se godt ud« i Berlin.

Alt i alt formidler bogen i kortfattet form præcis viden om de tyske strategiske overvejelser i Anden Verdenskrigs første fase og om den operative udførelse af selve besættelsen. Bogens begrænsning vil sandsynligvis forekomme de fleste historisk interesserede at være, at forfatterens erkendelsesinteresse er så decideret militær, at bredere historiske og politiske problemstillinger synes at blive stedmoderligt behandlet.

Niels Wium Olesen

Ib Nordby: *Sablen og den bløde hat. De danske skytte-, gymnastik- og idrætsforeningers forhold 1940-45 med et indledende historisk tilbageblik.* (Odense Universitetsforlag, 1995). 473 s., 250 kr.

Bogen er dels et stykke forenings-, dels et stykke besættelsestidshistorie.

Det første aspekt rummes i det lange tilbageblik fra skytteforeningernes start 1861 til besættelsen i 1940, hvis pointe er, at skønt værneviljen udgik af foreningens formålsparagraf som en indrømmelse til mellemkrigstidens pacifistiske strømninger, vedblev den at præge ledelsens tankegang, så den uden større problemer kunne bringes på plads igen i 1941. Navnlig den finske vinterkrig fremhæves som anledning til, at denne strømning blussede op igen.

Under besættelsen placerede DDSG&I sig i en politisk uklar position, da landsledelsen i 1940 afslog at tilslutte sig paraplyorganisationen Dansk Ungdomssamvirke, der var domineret af de samarbejdende partiers ungdomsforbund. Det var begrundet

med, at den ikke havde forsvarsvilje på programmet, men rummede ikke nogen afstandtagen fra regeringens politik, hvilket også havde været besynderligt, da formanden Arnth-Jensen var folketingsmand for partiet Venstre.

Gennem en detaljeret undersøgelse sættes spørgsmålstegn ved, om foreningen havde så stor en betydning for rekrutteringen til den organiserede modstandsbevægelse, som den selv på grundlag af indberetninger fra lokalforeningerne hævdede i 1945, og det fremhæves, at medlemsskabet af DDSG&I ikke i sig selv var noget incitament til modstand. Foreningen førte en forsigtig kurs, advarede mod uro i august 1943 og afslog at skrive under på ungdomsamvirkets protest mod jødeaktionen i oktober. Alligevel – det er vanskeligt at måle – er det et spørgsmål, om foreningen ikke netop er interessant som et ideologisk forum, hvori vi kan følge det opgør med neutralitets- og afrustningspolitikken, der blev modstandens essens.

Henning Poulsen

Erik Thostrup Jacobsen (udg.): *...Gør jer Pligt – Gør jert Værk. John Christmas Møllers dagbøger 1941-45.* (Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1995). 520 s., 275 kr.

Det er et stort stykke arbejde, som udgiveren har lagt for dagen ved denne kildeudgivelse. Værket indeholder transskriberingen af John Christmas Møllers langt fra letlæste dagbøger suppleret med en række dokumenter fra Christmas Møllers arkiv på Rigsarkivet, Stockholmsarkivet og det svenske udenrigsministeriums arkiv. Det hele er forsynet med et omfattende noteapparat og personregister og tillige rigt illustreret og smukt indbundet.

Dagbøgerne starter kort efter, at Christmas Møller efter tysk pres nedlagde sit folketingskandidatur 10. januar 1941 og slutter brat ved meddelelsen om sønnens død i allieret krigstjeneste 20. april 1945. De er ikke ført dagligt, men dog jævnligt. Formen er til tider kort, men ofte suppleret med henvisninger til hans privatarkiv – henvisninger som udgiveren dygtigt har udnyttet i de optrykte dokumenter.

Man får det indtryk, at dagbogsskriveriet er påbegyndt, for at eftertiden skulle få et indblik i, hvordan den tidligere formand fra sit ufrivillige politiske eksil rådede den konservative folketingsgruppe i den for landet så vanskelige situation. Men strømmen af besøgende tørrede forholdsvis hurtigt ind, og partiet klarede sig uden hans råd. Christmas Møller brugte i stedet plads på med nogen bitterhed at opregne dem, der *ikke* kom, og dagbogsskriveriet blev ikke, hvad han havde forventet. 27. juni 1941 skrev han således: »Nu gider jeg såmænd ikke mere skrive i dagbogen; sådan er jeg udenfor«.

Da han var begyndt på den, følte han, at han skulle fuldføre. Også i tiden i England, hvor han ligeledes var »udenfor«. Han kom illegalt til England i maj 1942. Invitationen kom fra S.O.E., hvis opgave det var at koordinere modstandsbevægelserne i de besatte lande. Der gik imidlertid så lang tid, inden Christmas Møller modtog den og fik mulighed for at rejse, at strategien over for modstandsbevægelserne var ændret. Derfor var Christmas Møllers tilstedeværelse overflødig og i værste fald i modstrid med S.O.E.'s planer. Han havde set sig selv som den britiske regerings rådgiver i danske spørgsmål og som koordinator af modstandsarbejdet i Danmark, men S.O.E. ønskede ham ikke i den rolle og valgte ikke at forsyne ham med efterretningsoplysninger fra Danmark.

I stedet forsøgte Christmas Møller som formand for Det danske Råd i London at etablere sig som leder af de frie danske; men det stødte på modstand fra Reventlow og Kauffmann, der som gesandter i henholdsvis London og Washington så deres positioner truet, fra de danske søfolk i Newcastle, der bestemt ikke ønskede en konservativ som leder, og fra forskellige danskere i efterretningstjenesten, der ikke ønskede at – eller ikke måtte – arbejde tæt sammen med den danske eks-minister.

Al denne modstand genspejles i dagbogsbemærkningerne, der, til trods for Christmas Møllers intention om at skrive til eftertiden, er meget åbenhjertige. På grund af den isolerede stilling både i Danmark og England og på grund af manglende informationer hjemmefra under Londonopholdet bliver dagbogen ikke i nævneværdig grad kilde til dansk og britisk politik over for besættelsesmagten og modstandsbevægelsen. Derimod er dagbogen og de optrykte dokumenter selvfølgelig en glimrende kilde til Christmas Møller som person, og endnu vigtigere giver han, som den glimrende iagttagelse han er, et personligt og meget levende indtryk af det danske miljø i England og USA. Hans meget personlige kommentarer giver et godt billede af den frustration, som mange med ham følte over den danske eftergivenesshed omkring besættelsen og i forhold til den tyske værnemagt.

Under indtryk af den frustration, der lyser ud af dagbogen, og af dagbogens generelle indhold virker det ikke velmotiveret, at Erik Thostrup Jacobsen har valgt de berømte slutord fra »sabotagetalen« 6. september 1942 som værkets titel. Christmas Møllers arbejde i BBC fylder ikke meget i dagbogen, således skrev han på dagen for sabotagetalen: »Intet særligt. Arbejdede. Sendte en radiotale hjem til Danmark af en vis betydning«. Sammenstillet med forsiden

billede af Christmas Møller foran BBC's mikrofon giver denne ydre fremtoning det indtryk, at bogen indskriver sig i den umiddelbare efterkrigstids mytedannelse omkring Christmas Møller. Trods forfatterens sympati for den biograferede er det en tradition, som værket bestemt ikke indskriver sig i.

Søren Toft Hansen

Henrik Lundbak: *Fra provokation til modstandskamp – Dansk Samling 1941-45*. (Frihedsmuseets Venners Forlags Fond, 1995). 176 s., 158 kr.

Det højre-radikale parti Dansk Samling var sammen med DKP de eneste politiske partier, der fuldt og helt gik ind i modstandskampen under den tyske besættelse af Danmark. Det er netop Dansk Samlings modstandsarbejde, der er emnet for denne bog. Efter en ganske kort beskrivelse af partiets og dets leder Arne Sørensens idégrundlag følger vi dets udvikling fra at være et legalt, nationalistisk parti, der så vidt muligt benyttede enhver lejlighed til i skrift og tale at provokere besættelsesmagten og dermed også samarbejdspolitikken, til et illegalt parti med deltagelse i den militære modstandsbevægelse.

Det centrale i partiets arbejde i besættelsens første år var Arne Sørensens og Vilhelm la Cours foredrag og pjecer. Der var dog ikke tale om decideret illegalt kamparbejde. Selv provokatøren la Cour forventede i slutningen af 1941, at et sådant først skulle begynde, »når vore lovlige myndigheder selv føler sig frigjorte nok til at træde ind i kampen« (s. 50).

I 1942 blev partiet kontaktet af den britiske, militære organisation til støtte for de besatte landes modstandsbevægelser, SOE, hvorved partiet blev involveret i direkte militært modstandsarbejde. Dette var en væsentlig årsag til,

at Arne Sørensen blev et af de oprindelige medlemmer af Frihedsrådet.

Efterhånden viste det sig i løbet af 1944, at partiet ikke havde den store politiske indflydelse i modstandsbevægelsen og delvist blev kørt ud på et sidespor. Sørensen kunne ikke hamle op med en Frode Jacobsen i hverken taktisk eller strategisk forstand. Han savnede måske også interessen i at gøre det, da han ifølge Lundbak allerede fra slutningen af 1944 først og fremmest havde øjnene rettet mod befrielsen og efterkrigstiden (s. 100). Lundbak kommer ikke ind på spørgsmålet, men mon man ikke heri kan se, at Sørensen havde forregnet sig? Denne manglende interesse medførte, at han savnede en velfunderet platform, da befrielsen kom – og medvirker i sidste ende til at forklare Dansk Samlings dårlige valgresultat ved valget i oktober 1945. Ja, måske endda partiets totale marginalisering i 1950'erne og endelige opløsning i 1964.

Den sidste trediedel af bogen omhandler partiets og især medlemmernes involvering i det illegale arbejde på grædsrodsniveau samt de forskellige regioners opbygning med særlig henblik på Dansk Samlings arbejde. Her præsenteres man for navnene på alle de fremtrædende medlemmer i de respektive landsdele.

Bogen bygger på et omfattende arkivmateriale samt på en stor mængde interview- og beretningsmateriale og giver et grundigt indblik i partiets modstandsarbejde. Det er dog spørgsmålet, om ikke emnet er for snævert, ikke mindst da partiets politiske side stort set forbigås bevidst.

I forordet gøres læseren bekendt med, at udgivelsen reelt er et delresultat fra en kommende, større analyse af partiets samlede virke – også ud over besættelsestiden. Denne karakter af at være en del af et større hele træder desværre alt for tydeligt frem. Beskrivelsen af mod-